

Sebastian Nystrøm Berg

Erfaringer med å velge utdanning

-En kvalitativ analyse av utdanningsvalg

Bacheloroppgave i Sosiologi

Veileder: Brita Bungum

Mai 2020

Sebastian Nystrøm Berg

Erfaringer med å velge utdanning

-En kvalitativ analyse av utdanningsvalg

Bacheloroppgave i Sosiologi
Veileder: Brita Bungum
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Først og fremst ønsker jeg å rette en stor takk til min veileder, Brita Bungum. Takk for gode samtaler, eksepsjonell veiledning og for å ha motivert meg i en ellers stressende skriveprosess.

Takk til mine informanter, uten deres deltakelse hadde ikke mitt forskningsarbeid vært mulig.

Jeg vil også rette en takk til venner og familie, for korrekturlesing og støttende ord gjennom hele skriveprosessen.

Takk til kollokviegruppa, for å ha fått tankene mine på andre ting enn kun oppgaveskriving.

Takk til Elida, for trivelige middager og for lån av bøker. Du har gjort lange skrivedager en god del triveligere og i stor grad mer overkommelige.

Innhold

1. Innledning.....	4
1.1 Aktualitet og Bakgrunn	4
1.2 Oppgavens struktur	6
2. Teori	6
2.1 Sosial reproduksjon og Bourdieu	6
2.2 Forhandlingsperspektivet	7
2.3 Inn- og utgrupper og Signifikante andre	8
3. Metode.....	9
3.1 Datagrunnlag	9
3.2 Datainnsamling.....	10
3.3 Forskerrollen og Etske problemstillinger.....	11
3.4 Kvalitetssikring av data.....	12
3.5 Stegvis-deduktiv induksjon og Analyse.....	14
4. Analyse.....	15
4.1 Sosial reproduksjon gjennom utdanning	16
4.2 Selvstendighet i valg av utdanning.....	19
4.3 Venner og utdanningsvalg.....	23
4.4 Utdanningssamfunnet Norge.....	26
5. Avslutning	28
5.1 Hovedfunn.....	28
5.2 Videre forskning.....	29
Litteraturliste	31
Vedlegg	34
Vedlegg 1: Intervjuguide.....	34
Vedlegg 2: Brev til informanter	36

1. Innledning

Denne oppgaven handler om unge voksnes erfaringer med å velge utdanning, og målet med oppgaven vil være å undersøke hva som motiverer de til å enten velge høyere utdanning eller velge dette bort. Aldri før har så stor andel av befolkningen tatt høyere utdanning, og det kan argumenteres for at Norge har i større og større forstand blitt et utdanningssamfunn (Boateng 2005). Til tross for at Norge har et åpent utdanningssystem, har foreldres utdanningsnivå fremdeles en relativt stor betydning når det kommer til å prestere på skolen (Ekren 2014, s.20). Barn av foreldre med høy utdanning har flere grunnskolepoeng og et bedre karaktersnitt enn barn av lavt utdannede foreldre. 60% av elevene i videregående skole i 2005 valgte studieforbereidende, og flertallet av disse har foreldre med kort eller lang høyere utdanning (Ekren 2014, s.21). I motsetning har 70% av de yrkesfaglige elevene i 2005 foreldre med videregående som høyeste utdanning, og tiendeklassingene som går ut med høyest snitt, har de høyest utdannede foreldrene (Ekren 2014, s.22). Samtidig viser forskning gjennomført av Thea Bertnes Strømme, ved å gå gjennom SSB-tall, at medelevenes klasses tilhørighet har noe å si for hvilken utdanning elever velger, uavhengig av hvilken klasses tilhørighet de selv har (Strømme 2020, s.1).

1.1 Aktualitet og Bakgrunn

Valg av utdanning er et tema som allerede er forsket mye på, men i stor grad er denne forskningen kvantitativ. Den baserer seg på statistikker om foreldres utdanningsnivå, og mindre på selve forklaringen på hvorfor barn med høyt utdannede foreldre faktisk får bedre karakterer. Det er her jeg gjennomfører min kvalitative undersøkelse, hvor jeg vil gå ned på mikro-nivå. Jeg ønsker å se på samhandlingene mellom barna og foreldrene, samtidig barnas forhold til sine venner. Det er her jeg vil argumentere for at det sosiologiske interessante ligger, i å se på interaksjonen mellom aktørene, og hvordan de kommuniserer med hverandre.

Jeg ønsker å se på hvordan unge forhandler med sine foreldre, blir påvirket av sine foreldres egne utdanningsvalg, og hvordan vennegjengen vil kunne påvirke en når en skal velge karriere. Gjennom Bourdieus kapitalformer, Strauss' forhandlingsperspektiv og tidligere forskning vil jeg forsøke å skape en dypere forståelse rundt hvorfor unge velger utdanning slik de gjør. Samtidig vil ikke dette resultere i en statistisk signifikant forskningsrapport, men vil kunne bidra til å gi et sosiologisk innblikk i valgene unge voksne tar og veier før de velger sin karriere.

Jeg har selv vært i en posisjon på ungdomsskolen hvor jeg var usikker på hva jeg skulle velge, og kjenner meg godt igjen i å ville velge videregående kun basert på hva mine venner ville velge. I mitt tilfelle var mine foreldre støttende, men om jeg fikk meg arbeid gjennom en yrkesfaglig retning på videregående, eller utdannet meg med en universitetsutdannelse, var fullt og helt opp til meg. Dette er også hvor jeg får min faglige interesse for temaet fra. Jeg opplevde at flere av mine venner hadde foreldre som «pushet» barna sine i en retning barnet kanskje ikke engang selv ville. Selv om dette skjedde uten noen form for tvang, virket det for meg som om foreldrene alltid hadde lagt opp til at barnet skulle ta en høyere utdanning, og at det ble sett på som en selvfølge i husholdningen.

Oppgaven baserer seg på et dybdeintervju gjennomført med fire informanter, hvor to for tiden befinner seg i høyere utdanning, mens to ikke gjør dette. Jeg intervjuet de om hvordan de opplevde å få støtte fra sine foreldre, hvor mye de selv mente foreldrene hadde å si for om de valgte en høyere utdanning eller ikke, og om de selv tenkte sitt sosiale nettverk hadde påvirket deres utdanningsvalg eller ikke.

Å undersøke dette fenomenet nærmere, og se hvordan unge voksne påvirkes av sine foreldre og sitt nettverk, finner jeg ytterst interessant. Gjennom forhandlinger, sosial reproduksjon og med dannelse av inn- og utgrupper finner jeg interessante sitater fra mitt dybdeintervju jeg kan tolke og forstå med sosiologiske «teoribriller».

Oppgaven vil på bakgrunn av dette ta utgangspunkt i følgende problemstilling:

«Hvilke erfaringer har unge voksne med å velge utdanning?»

Problemstillingen vil bli supplert med to underproblemstillinger som blir presentert i teorikapittelet.

1.2 Oppgavens struktur

I denne oppgaven vil jeg først presentere teorier og begreper som vil kunne bidra til å svare på oppgavens problemstillinger. Deretter vil jeg gjøre rede for oppgavens metode og fremgangsmåte gjennom mitt dybdeintervju. I analysekapittelet vil jeg tolke og analysere funnene mine informanter ga meg, før jeg i avslutningskapittelet vil presentere oppgavens hovedfunn. Deretter vil jeg presentere mine egne tanker om videre forskning.

2. Teori

I dette kapittelet vil det fremlegges sosiologiske teorier og begreper som jeg har benyttet meg av for å bedre kunne forklare hvordan prosessen å velge eller velge bort høyere utdanning foregår. Deretter vil jeg presentere oppgavens to underproblemstillinger.

2.1 Sosial reproduksjon og Bourdieu

Her vil jeg redegjøre for Bourdieus kapitalformer. Men andre sentrale begreper som habitus og sosial lagdeling vil også nevnes.

Bourdieu har gitt viktige bidrag til forståelsen av den kulturelle differensieringen mellom de sosiale lagene (Schiefløe 2011, s.259). Han beskriver en form for nøkkel, som gir adgang til flere sosiale arenaer, og hvordan disse defineres av uttrykksformer og kulturelt konsum (Schiefløe 2011, s.259). Dette viser til hvordan mennesker av forskjellige sosiale lag har forskjellig smak, i alt fra kunst til mat, til selv å forstå viktigheten av en utdanning. Bourdieus kapitalformer står sentralt i hans teorier, og han skiller mellom økonomisk kapital (materielle ressurser, inntekt eiendom), kulturell kapital (kulturell kunnskap, utdanning og titler, tilgang på kunst, bøker, osv.), sosial kapital (ens sosiale nettverk) og symbolsk kapital (rykte, respekt og anerkjennelse) (Ritzer & Stepnisky 2014, s.522). Det er sammensetningen av en aktørs kapital som definerer ens habitus. Habitus kan forklares som kapitalen en besitter, kroppsliggjøres og som på flere måter definerer hvem en er (Bourdieu, Prieur & Jakobsen 2002, s.33). Ens habitus vil deretter plassere en i et felt, som defineres som et nettverk av posisjoner som står i et relasjonelt forhold til hverandre (Ritzer & Stepnisky 2014, s.522).

Dette vil igjen føre til at forskjellene som skapes gjennom de ulike kapitalene, gjennom preferanser, språk, kompetanse og livsstil, bidrar til å vedlikeholde den sosiale lagdelingen (Schiefløe 2011, s.259). I utdanningssystemet er de privilegerte gruppene former for ytring

dominerende, og derfor vil barn med høyt utdannede foreldre ha et forsprang på barn fra lavere sosiale lag. Som jeg vil komme tilbake til i analysekapittelet, er barns skoleprestasjoner nært korrelerende med foreldres utdanning og generelle sosioøkonomiske status.

Oppgavens fokus vil være hvordan barn med en lavere sosial kapital gjør det mulig dårligere enn barn med høyt utdannede foreldre. Det er dette som gjør Bourdieus forståelse av den sosiale lagdelingen fruktbar. Likevel må det påpekes at Bourdieus teorier baserer seg primært på det franske samfunn, hvor lagdelingen i større grad er tydelig og var dette da Bourdieu konstruerte sine teorier. I Norge har vi i stor grad en middelklasse som de aller fleste i samfunnet befinner seg i. Samtidig er Norge en stat med gratis utdanningsmuligheter, som igjen bidrar til å fremskynde en oppadgående sosial mobilitet, altså at en gjennomfører en klassereise gjennom å fullføre en høyere utdanning.

På den andre siden viser data, som nevnt, at barn med høyt utdannede foreldre har et bedre utgangspunkt for å klare høyere utdanning enn barn med en lavere kapitalverdi.

2.2 Forhandlingsperspektivet

Her vil jeg forklare forhandlingsperspektivet, og hvordan jeg vil kun benytte meg av deler fra teorien som jeg finner relevant for min analyse.

Forhandlingsperspektivet baserer seg på en forståelse av at en kan ha ulike interesser, og at en vil forhandle, samarbeide og slåss for individets egne interesser (Bungum 2008, s.22).

Forhandlingparadigmet ble først presentert av Anselm Strauss i 1978, og tar for seg strukturelle kontekster hvor forhandlinger finner sted, sub-prosesser under forhandling og hvordan man kan forstå selve forhandlingskonteksten (O'toole 1979, s.693).

Perspektivet er blitt brukt for å forklare hvordan barn tar del i diskusjoner og forhandlinger med foreldre, slik som om hvor mye barna skal bidra med oppvask, eller hvor mye barna skal bidra i husholdningen (Solberg 1997, s.123).

Dette vil ikke være perspektivets fokus i oppgaven, men perspektivet vil heller fungere som et forklaringsfenomen for hvordan barn og voksne kommuniserer, og hvordan forhandlingsbegrepet innebærer mer enn det som uttrykkes verbalt (Bungum 2008, s.23).

Perspektivet legger også fokus på hvordan forhandlingspartene nødvendigvis ikke vil ha den samme sosial rangen, og hvordan foreldre har makt over sine barn. Likevel befinner barna seg

i en posisjon til å påvirke resultatet av forhandlingsprosessen på måter de oppfatter som gunstige for seg selv (Solberg 1997, s.124).

Forhandlingsperspektivet viser hvordan foreldre kommuniserer med sine barn på ikke-verbale måter, som vil være interessant å utforske i denne oppgaven. At foreldre støtter eller kritiserer vil kunne være eksempler på en form for forhandling som foregår uten at direkte konfrontasjon fremkalles.

Som nevnt vil ikke hele paradigmet være fruktbart å ta med, og jeg vil derfor benytte meg av variablene som ser på den relative makten til forhandlingspartene, hvor mange aktører som er på hver side av forhandlingen, og deres respektive erfaringer (O'toole 1979, s.693).

2.3 Inn- og utgrupper og Signifikante andre

Her vil jeg forklare begrepene inn- og utgrupper, samt Meads signifikante andre. Jeg vil benytte meg av disse begrepene i mitt analysekapittel, for å bedre forstå samhandlingen mellom aktører når det kommer til å velge eller velge bort høyere utdanning.

En inngruppe vil defineres som en kategori eller gruppe et individ identifiserer seg med (Schiefløe 2011, s.345). Her opplever man en tilhørighet til en gruppe, altså «oss», mens det automatisk lages en utgruppe, «dem». Utgruppen vil være alt det inngruppen ikke ønsker å være, og en vil oppleve et sterkt samhold mellom individene i inngruppen. Begrep om inn- og utgrupper benyttes ofte i sosiologi og psykologi for å forklare relativt ekstreme grupperinger, som motorsykelgjenger eller nynazistiske grupper (Schiefløe 2011, s.345). I min analyse vil ikke fokuset ligge på de mest ekstreme formene for gruppering, men heller grupperingen en danner med sine venner. Når jeg ser på påvirkningskraften venner kan på utdanningsvalg, vil det her være gunstig å nevne inn og utgrupper som en forklarende faktor på hvorfor vennegjenger bestemmer seg for å gjennomføre en utdanning kollektivt.

George Herbert Mead viser hvordan et individs personlighet er nært knyttet til utviklingen av selvet, og at personligheten vil utvikles gjennom samspill mellom individer i primærsosialiseringen (Schiefløe 2011, s.292). Utviklingen av selvbildet vil være en kontinuerlig sosial prosess, og et samspill mellom individet og dets omgivelser. Mead benytter seg av betegnelsen «signifikante andre». Signifikante andre er personer en ser på som spesielt viktig for utviklingen av sitt eget selvbilde (Schiefløe 2011, s.293). De første årene av livet, i primærsosialiseringen, vil vanligvis foreldrene være den signifikante andre. Under

sekundærsosialiseringen endres dette, og venner og skoleledere tar ofte over som den signifikante andre, og en slutter å se på sine foreldre som store påvirkere på selvet. På ungdomsskolen bryr en kanskje seg mer om hva kompisene synes om klesstilen din, i motsetning til hva foreldrene dine har å si om din mote. Jeg vil benytte meg av Meads teori om signifikante andre i min analyse fordi det vil kunne gi et godt sosiologisk innblikk på hvorfor noen påvirkes av sine venner når det kommer til utdanningsvalg.

Oppgavens overordnede problemstilling dreier seg om hvilke erfaringer unge voksne har med valg av høyere utdanning. I tillegg vil jeg i lys av presentert teori sammen med tidligere forskning presisere to underproblemstillinger, som sammen vil bidra til å belyse min hovedproblemstilling:

1. *Hvilken betydning har foreldre for valg av utdanning?*
2. *Hvilken betydning har venner/nettverk for valg av utdanning?*

3. Metode

For å best kunne besvare min problemstilling valgte jeg å gjennomføre en kvalitativ studie med dybdeintervju av unge voksne i og utenfor høyere utdanning. Studien er godkjent av NSD, som forskningsprosjekt for bacheloroppgave ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap (NTNU).

Oppgaven har som mål å utforske hvilke mulige faktorer som spiller inn når en bestemmer seg for å velge høyere utdanning eller å velge det bort. På bakgrunn av dette vil et dybdeintervju være gunstig, siden det gir en mulighet for å utforske nyanser i opplevelser og erfaringer hos informanten (Tjora 2017, s.114). Informanten innehar livserfaring og kunnskap som forskeren ønsker å få innsikt i, som er hensiktsmessig for å kunne undersøke et tema som valg av høyere utdanning (Ringdal 2016, s.242).

3.1 Datagrunnlag

Målgruppen som skulle delta i undersøkelsen var unge voksne i og utenfor høyere utdanning, og basert på et bekvemmelighetsutvalg intervjuet jeg fire personer, hvor to for tiden befinner seg midt i sin universitetsutdannelse, mens en er i militæret og den siste for tiden tar

yrkesfaglig videregående. Jeg fikk tilgang på informantene gjennom mitt eget nettverk, hvor jeg sendte hver enkelt en invitasjon på Facebook til å bli intervjuet. Jeg presenterte tema for oppgaven, hva det eventuelle intervjuet ville gå ut på, og hvordan alt av data ville bli samlet og anonymisert. Grunnet Covid-19 situasjonen våren 2020 ble tre av intervjuene fullført over telefon, og alle intervjuene ble tatt opp ved bruk av en diktafon.

Et kriterie for valg av informanter til undersøkelsen var å ikke kjenne informantene for godt, ettersom dette vil kunne bidra til å farge svarene informantene gir (Tjora 2017, s.115-119). Ved å ha en viss sosial distanse til objektene vil svarene ikke bli for alvorlig påvirket av bekjentskap til forskeren, og informantens subjektivitet vil ikke påvirkes (Tjora 2017, s.114)

3.2 Datainnsamling

Forarbeidet for min undersøkelse gikk til å utarbeide en intervjuguide jeg ville benytte meg av under intervjuet. Dette ble gjennomført med en semi-strukturert intervjuguide, hvor spørsmålene til dels var stikkordspreget. Intervjuguiden startet med en informasjonsbolk der jeg fortalte informanten litt om oppgaven, og deretter hva intervjuet ville brukes til, før jeg forklarte taushetsplikt og anonymitet ovenfor informasjonen informanten gir.

Under intervjuene ble det benyttet lydopptak med en diktafon, og derfor ble også informantene spurt om samtykke til å ta opptak av intervjuet. Bruk av diktafon gir intervjuer en mulighet til å konsentrere seg i større grad om intervjuet der og da, og det vil også da være enklere å stille gode oppfølgingsspørsmål (Tjora 2017, s.166).

Intervjuene ble gjennomført over en ukes tid og varte fra 20 til 40 minutter, hvor som nevnt tre av intervjuene foregikk over telefon, og ett hjemme hos den respektive informanten. Valg av sted for intervju vil kunne virke som et uviktig element, mens en følelse av trygghet og et nivå av komfort vil kunne ha stor betydning i enkelte intervjusituasjoner (Tjora 2017, s.122). At tre av intervjuene foregikk over telefon vil kunne gi en trygghet til informantene, og ettersom de til dels ble bedt om å reflektere over personlige forhold, vil trygge rammer og en rolig atmosfære være gunstig for best mulig svar under intervjuet.

Intervjuguiden baserer seg på tre faser, oppvarming, refleksjon og avslutning.

Oppvarmingsspørsmålene er enkle, relativt konkrete spørsmål som ikke krever stor grad av refleksjon (Tjora 2017, s.145). Her stilles spørsmål som alder, bosituasjon, interesser, hva informanten gjør på fritiden og om personen eventuelt har en deltidsjobb eller studerer.

Samtidig var det gunstig for min undersøkelse å spørre om familiens utdanningsvalg, og hvorvidt foreldrene til informanten har høyere utdanning eller ikke. Dette gir mulighet til å plassere informanten i relasjon til bakgrunnsvariabler, samtidig som slike uformelle spørsmål vil kunne bidra til å skape en trygghet hos informanten om at intervjusituasjonen beherskes (Tjora 2017, s.146). Etter innledningen med oppvarmingsspørsmål gikk intervjuet over i refleksjonsspørsmål og hovedfokuset for min oppgave.

Refleksjonsspørsmålene danner kjernen i intervjuet (Tjora 2017, s.146). Her stilte jeg spørsmål som vil være relevante å trekke inn i oppgavens analyse, og det er disse spørsmålene som vil kunne bidra til å besvare mine problemstillinger. Her spurte jeg om egen motivasjon til å velge eller velge bort høyere utdanning, venners valg, foreldres mulige påvirkning, før jeg avrundet refleksjonsspørsmålene med tanker rundt press fra samfunnet når det gjelder å velge høyere utdanning.

Mellom spørsmålene i refleksjonsdelen forsøker jeg som intervjuer å vise informanten hvilke tema jeg vil snakke om ved å si «da kan vi bevege oss over på». Dette vil gi informanten gitte rammer for tematikken, og derfor vil også informanten lettere kunne holde seg til temaet, men likevel greie ut om det som informanten føler er viktig. (Tjora 2017, s.157)

Avrundingsspørsmålene vil fungere som en normalisering av intervjusituasjonen, ettersom partene som oftest ikke kjenner hverandre godt fra før (Tjora 2017, s.146). Her takket jeg informanten for innsatsen, samtidig som jeg spurte om informanten har noe han/hun føler jeg som intervjuer ikke spurte nok om eller gravde nok i.

Etter min erfaring, var det i disse avslutningsspørsmålene informantene hadde mest å komme med. Når informantene fikk snakke fritt uten å danne en gitt ramme, kom de med de mest reflekterte svarene og tankene. Dette er noe jeg vil ta med meg videre hvis jeg ved senere anledninger skal gjennomføre dybdeintervjuer, og at det ikke alltid vil være gunstig å sette gitte rammer for spørsmål, ettersom at dette som nevnt kan føre til at informanten mulig føler seg «låst» til å kun snakke om et tema av gangen.

3.3 Forskerrollen og Ethiske problemstillinger

Det var mye som var nytt for meg da jeg skulle gjennomføre dybdeintervjuer for første gang, men fra tidlig av var forskningsetikk et fokus. Under oppvarmingsdelen av intervjuet opplyste jeg mine informanter om hvordan deres personlige data ville bli behandlet, og at alt som ville

komme i den ferdige oppgaven ville være anonymisert og ikke kunne bindes til en spesifikk person. Deltakerne fikk også beskjed om at de, frem til levering av oppgaven, hadde full rett til å trekke seg, og få alt av sin data fjernet. Dette ble også presisert i brev til informantene i uken før intervjuene, slik at de var forberedt på at deres personlige data ikke ville bli misbrukt.

All forskning hviler på tillit mellom forskeren og «den det forskes på» (Tjora 2017, s.178). Derfor vil åpenhet og etikk være spesielt viktige tema, og i informasjonsskrivet informantene ble sendt er det en egen undertittel bevilget behandling av personopplysninger og retten til dette. Her beskrives det at NSD – Norsk senter for forskningsdata har vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernsregelverket.

Det var også spesielt viktig for meg fra begynnelsen å være en verdi-nøytral forsker. Det var viktig for meg som forsker å vise informantene at jeg ikke «verdsatte» de informantene som var i utdanning mer enn de som ikke er det. En tanke om at ingen skal henges ut har alltid vært til stede, og jeg har til beste evne vært så nøytral som mulig.

3.4 Kvalitetssikring av data

De tre kriteriene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet er godt etablerte indikatorer på kvalitetsforskning generelt, men disse momentene egner seg også godt som kvalitetsmål for kvalitativ forskning (Tjora 2019, s.79). Det argumenteres for at disse elementene ikke er i statistisk forstand aktuelle i kvalitativ dataanalyse, vil de likevel være nyttige (Ringdal 2016, s.248).

Reliabilitet handler om påliteligheten og troverdigheten til forskeren, hvor idealet selvfølgelig ville vært en verdinøytral og fullt objektiv observatør (Tjora 2019, s.83). En fullstendig nøytral observatør er selvsagt umulig å skape, og det er derfor viktig å gjøre rede for hvordan ens egen mening og tanker kan bidra til å prege forskningen. Her vil et hjelpemiddel som diktafon være gunstig. Etersom jeg stilte de samme spørsmålene til alle informanter, i tillegg til at samtalen ble tatt opp og deretter transkribert ordrett, vil min tolkning av empirien være mest mulig nøytral. Ved dybdeintervju gjør bruk av diktafon det mulig å gjøre informantens tanker og meninger synlig for leseren av den ferdige oppgaven, ettersom man benytter direkte sitater. Dette vil kunne bidra til å styrke påliteligheten til empirien, og vise hva som kommer fra informanten og hva som er forskerens egne analyser.

Jeg kjente ikke mine informanter spesielt godt, men det er nevneverdig at de kom fra mitt sosiale nettverk. Dette vil kunne bidra til å farge besvarelsen til informantene, ettersom jeg ikke vil være en nøytral person for de å snakke med, og som de da kanskje heller ikke føler seg fullt og helt fortrolig til. Et forsøk på å forhindre dette var gjennom å fortelle informantene opptil flere ganger at all data ville bli anonymisert før det eventuelt publiseres. Jeg avsluttet også intervjuet med å spørre om informantene følte de ville legge til noe form for tilleggsinformasjon de følte jeg ikke hadde spurt/spurt nok om.

Samtidig vil det være nevneverdig å snakke om mine valgte kilder for oppgaven. De fleste kildene er ikke primærkilder, og grunnet Covid-19-situasjonen har universitetsbiblioteker vært stengt, og jeg har hatt problemer med å få sendt bøker i posten fra bokforhandlere. Derfor har tilgangen min på primærkilder blitt svekket, noe jeg kan se for meg de fleste som har skrevet bachelor dette semesteret har fått kjenne på. Dette vil selvfølgelig ikke være en unnskyldning for å ikke ha forberedt seg med primærkilder, men heller være en form for gjennomskiktighet fra forskerens side i forhold til kildekritikk.

Validitet handler om en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og det en ønsker å finne svar på, altså om den valgte tilnærmingen er den mest relevante for å utforske den valgte problemstilling (Tjora 2019, s.79). Er de tolkningene oppgaven resulterer i, gyldige i forhold til den virkeligheten som har blitt utforsket? En vil kunne styrke gyldigheten ved å gjøre det tydelig hvordan forskningen praktiseres ut ifra de spørsmålene som stilles (Tjora 2019, s.81). Gjennom å redegjøre for valgene som tas når det gjelder datagenerering og teoretiske rammer, inviteres leseren til å ta kritisk stilling til forskningens relevans og presisjon (Tjora 2019, s.81). For å øke oppgavens validitet er hvert steg forklart, og som nevnt ble intervjuene gjennomført på en mest mulig verdinøytral måte. En viktig kilde til høy gyldighet vil også ligge i annen relevant forskning (Tjora 2019, s.81). Gjennom å referere til annen forskning på feltet vil jeg forankre oppgaven i allerede fagfelleverderte forskningsrapporter.

Generaliserbarhet dreier seg om forskningens relevans utover den spesifikke casen, og da om forståelsen som utvikles kan være relevant under andre omstendigheter (Tjora 2019, s.79). SDI-modellens tilnærming ønsker å skape en konseptuell generalisering, hvor målet er å skape typologier, modeller eller begreper som vil være relevant for andre studier (Tjora 2019, s.71). Mine intervjuer baserer seg kun på fire personers subjektive opplevelse av det å velge

eller velge bort høyere utdanning, og det er derfor vanskelig å si om hver enkelt situasjon vil kunne være relevant i andre empiriske sammenhenger. Likevel vil en undersøkelse av en slik opplevelse kunne være relevant i liknende andre situasjoner.

3.5 Stegvis-deduktiv induksjon og Analyse

Etter gjennomføringen av alle intervjuene ble det gjennomført et transkriberingsarbeid, hvor intervjuene ble transkribert ad verbatim før det deretter gjennomgikk en prosess for å kode informantenes svar, slik at de lettere vil kunne kategoriseres og tematiseres. Oppgaven benytter seg av en stegvis-deduktiv induksjon som metode for å lettere kunne arbeide i etapper fra samlet rådata til konseptualiseringer og dannelser av teorier (Tjora 2019, s.16-17).

En prosess hvor en jobber fra data mot teori vil være en induktiv metode, og er dette oppgaven benytter seg av. Samtidig benyttes en abduktiv tilnærming til empirien, hvor det aksepteres betydningen av teorier og perspektiver i forkant og i løpet av forskningsprosessen (Tjora 2019, s.14). Jeg danner altså ingen nye teorier basert på empirien i min oppgave, men bruker heller Tjoras Stegvis-Deduktiv induksjons-modell som hjelpemiddel for å systematisere og kvalitetssikre min forskning.

Informantenes svar ble kodet gjennom det kvalitative analyseprogrammet HyperRESEARCH, hvor det ble generert et sett av 74 koder og 5 overordnede kategorier. En slik koding av intervjuene vil gi en tydelig og klar essens av empirimaterialet, samtidig som det legger til rette for en ide-generering ved å se på empiriens detaljer (Tjora 2019, s.36).

De fire informantene, bestående av tre menn og en kvinne, hadde en alder på mellom 20 og 25. Selv om kjønnsdelingen er ujevn vil jeg ikke anse dette som problematisk, ettersom sammenligning av kjønn ikke har vært et tema for oppgaven, samtidig som fire intervjuer uavhengig ikke ville vært nok datagrunnlag for en sidestilling av kjønnene.

For å gjøre oppgavens analyse oversiktlig og enklere å forstå, fikk informantene fiktive navn. Dette bidro til en mindre komplisert skriveprosess av analysekapittelet, samtidig som det gir leseren en mulighet til å bedre se forskjell på informantene.

Informant	Alder	Utdanning
Bjørn	23	Underveis i Bachelorutdanning
Anders	21	Arbeid i førstegangstjenesten
Kari	20	Underveis i Bachelorutdanning
Tom	22	Tar for øyeblikket yrkesfag

4. Analyse

I dette kapittelet vil jeg presentere min samlede empiri og tolke dette i lys av oppgavens problemstilling, før jeg vil forsøke å forstå empirien i en sosiologisk kontekst ved hjelp av mine valgte teorier og gjennom tidligere forskning på feltet. Deretter vil jeg ta for meg en diskusjon rundt utdanningssamfunnet Norge, og hvorvidt dette vil kunne være en påvirkende faktor når det kommer til karrierevalg i dag.

Informantene ble i undersøkelsen først spurt om de følte sine foreldres valg av utdanning hadde hatt noe å si for deres egne valg av utdanning, om foreldrene hadde hatt meninger om hvilke utdanningsvalg hver informant burde ta, og om de opplevde at foreldrene hadde rådet eller støttet de i bestemte retninger. Deretter ble informantene i undersøkelsen spurt om deres nærmeste venner studerer, og om informantene selv mener de har blitt påvirket av sine venners utdanningsvalg. Til slutt fikk informantene spørsmål om hva de tenker om at Norge i større og større grad utvikler seg til et utdanningssamfunn (NOU 2011: 3, s. 28).

Oppgavens problemstilling er «*Hvilke erfaringer har unge voksne med å velge utdanning?*». Oppgavens overordnede problemstilling vil altså handle om hvilke erfaringer unge voksne har ved valg av utdanning. I tillegg vil to underproblemstillinger bidra til å belyse hovedproblemstillingen:

1. *Hvilken betydning har foreldre for valg av utdanning?*
2. *Hvilken betydning har venner/nettverk for valg av utdanning?*

4.1 Sosial reproduksjon gjennom utdanning

I denne delen vil jeg presentere mine funn i forhold til utdanningsnivå hos informantenes foreldre. Deretter vil jeg gjennom å vise til tidligere forskning, og ved hjelp av Bourdieus kapitalformer, bidra til å videre forstå en mulig sosial reproduksjon.

Bjørn, Anders og Karis foreldre har alle høyere utdanning, og i intervjuene ser en at foreldrene ønsker å veilede barna i en retning av høyere utdanning:

«Jeg og mamma bodde i studentbolig til jeg var fem, så da jeg var liten så måtte jo jeg og mamma sette oss ned og skrive oppgaven hennes eller lese, og det kan jo ha påvirket meg mer nå enn det jeg tror, for sånn som mamma sa så var jeg alltid med når hun skulle lese, og jeg var alltid veldig interessert i å hjelpe henne, også har alltid mamma også vært interessert i skolearbeidet mitt, men ikke på en sånn måte at hun vil legge seg i eller bestemme hva jeg skal, men hun har selvfølgelig hjulpet meg hvis jeg har kommet med spørsmål» (Kari).

Fra tidlig alder ble Kari introdusert for studentlivet, og at hun allerede som femåring virket interessert i å delta i morens skolearbeid, vil kunne være et tegn på at hun fikk en interesse for skolearbeid. Kari snakker også om hvordan moren alltid har vist interesse for datterens skolearbeid, selv om det ikke var på en overvåkende måte, men heller for å vise interesse i datteren og hennes akademiske liv.

Også Bjørn snakker om en interesse for det akademiske:

«... den tematikken jeg er interessert i, det er jo akkurat det samme som mamma har interesse av, og jobber innenfor, så jeg merker det at altså de har alltid pushet meg til å gjøre det beste jeg kan og levere best resultat ut ifra forutsetningene jeg har, og nå at mamma sine interesser har blitt mine egne, så tror nok hele bakgrunnen deres har vært med på å på en måte dytte meg i den retningen jeg havnet da» (Bjørn).

Her kommer det tydelig frem hvordan Bjørn har tatt faglig interesse etter sin mor, og ut ifra de forutsetningene han har, føler Bjørn på at foreldrene har pushet han til å yte sitt beste.

Dette tolker jeg som at foreldrene har et ønske om at Bjørn også skal fullføre en høyere utdanning. Basert på foreldrenes bakgrunn mener Bjørn de har bidratt til å dytte han i det akademiske retningen han nå befinner seg i.

Anders' foreldre har begge universitet- og høyskoleutdanning, men mente at han burde valgt yrkesfag på videregående, noe han ikke gjorde:

«Hadde jeg valgt som foreldrene mine hadde villet, hadde jeg gått yrkesfag på videregående, så de har kanskje ikke hatt noen påvirkning da ihvertfall, men nå så har de jo en påvirkning da, der de er veldig på at det er lurt å ha utdanning da, det har jeg og tenkt mye på» (Anders).

Selv om foreldrene mente det lureste ville vært å ta en yrkesutdanning på videregående, tok Anders studiespesialiserende på videregående, og endte opp som brannkonstabel i militæret under sin førstegangstjeneste. Derfor mener faren til Anders, som er utdannet ingeniør, at Anders nå burde gjennomføre en universitetsutdanning etter militæret:

«Faren min arbeider innenfor ingeniørmiljøet, og han er ikke så nøye på hva slags ingeniør, men, i Trøndelag er det veldig mange branningeniører, og jeg har jo også jobbet som brannkonstabel nå, og han mener at det er noe jeg burde ta nå da, noe som jeg og er enig i» (Anders).

Faren til Anders mener det vil være lurt å gjennomføre en ingeniørutdanning etter militærtjenesten, noe Anders sier seg enig i. Det vil selvfølgelig være gjetning, men det vil være en stor sannsynlighet for at Anders har fått interessen sin for ingeniørutdanningen fra sin far, og gjennom han blitt inspirert til å nå gjennomføre en utdanning innenfor branningeniør-yrket.

Tom forklarer under sitt intervju hvordan han selv skulle ønske han ikke tok studiespesialiserende på videregående, og heller gikk rett på yrkesfag:

«På videregående tok jeg studiespesialiserende, siden jeg ikke hadde noen formening om hva jeg ville bli og hva jeg skal gjøre med livet så gikk jeg bare hva alle andre skulle ta, uten å tenke så mye på det, men midt i andreåret så fant jeg ut at det kanskje ikke var helt rette for meg, for da begynte jeg å bli veldig skolelei, og karakterene gikk ikke så veldig bra, og jeg begynte å slite litt mer enn hva jeg har gjort tidligere da, så da fant jeg ut at jeg egentlig skulle ha hoppet av, men jeg gjorde ikke det da, og da fullførte jeg videregående uten å ha godkjent vitnemål» (Tom).

Tom fortalte også hvordan han ikke diskuterte valget med foreldrene, men var tidlig ute med å søke seg rett på studiespesialiserende:

«...mamma sier at siden jeg var raskt ute til å velge videregående, så er hun lei seg for det da, at hun ikke har kunnet hjulpet meg, for hun visste at studiespesialiserende og høyere utdanning aldri har vært noe for meg, så begge foreldrene mine skulle ønske de hadde hatt meninger om det, slik at de kunne veiledet meg på rett spor tidligere» (Tom).

Tom mente altså at han burde valgt yrkesfag på videregående, ettersom han selv følte høyere utdanning ikke er noe for han.

Bourdieu snakker om habitus, som er tillærte tanke- adferds- eller smaksmønstre, og er internaliserte sosiale strukturer mennesker innehar (Ritzer & Stepnisky 2014, s.520).

En vil kunne argumentere for at det å verdsette utdannelse kan være en form for kulturell kapital, hvor foreldrene lærer barna at det vil være viktig med en god utdannelse for å heve sin sosiale posisjon. Med habitus vil en kunne se menneskers plassering i det sosiale rom, og hvordan dette vil bidra til å opprettholde maktstrukturer i samfunnet. Bourdieu var opptatt av hvordan den sosiale posisjonen en har i det sosiale rom vil også være avhengig av hvilken kapital personen har (Ritzer & Stepnisky 2014, s.522). Gjennom økonomisk, kulturell og sosial kapital vil en opparbeide seg ressurser innenfor hver av kapitalene gjennom livet, og de forskjellige kapitalene vil kunne bidra til å åpne dører til da for eksempel høyere utdanning.

Når foreldrene til Anders, Kari og Bjørn viser hvordan de selv har gjennomført høyere utdanning, viser de viktigheten av dette, slik at barna får en høyere kulturell kapital, som igjen

vil gjøre det enklere for de å gjennomføre skole, og komme inn på den skolen eller universitetet de selv ønsker, ettersom det kan tenkes at de da har lært viktigheten av å lære og hvor viktig det er å få gode nok karakterer for å komme inn på den skolen en ønsker.

Ofte vil derfor de med høyere utdannede foreldre ha et sett sosiale koder for å enklere gjennomføre høyere utdanning, ettersom dette er koder foreldrene allerede besitter (Ritzer & Stepnisky 2014, s.521). Derfor vil det også, generelt sett, være en sosial reproduksjon av utdanning, hvor barn av høyt utdannede foreldre oftest tar høyere utdanning selv (Helland 2006 s.34).

Ser en på tall fra SSB er sammenhengen mellom skoleprestasjoner og sosial bakgrunn tydelig. Barn av foreldre med grunnskole som høyeste utdanningsnivå ha gjennomsnittlig 12 grunnskolepoeng mindre enn barn av høyere utdannede foreldre (Ekren 2014, s.20).

Selv om det er et økende generelt utdanningsnivå i befolkningen, vil sosial bakgrunn fremdeles ha stor betydning for hvordan en presterer på skolen, og om den enkelte elev faktisk gjennomfører videregående og høyere utdanning (Ekren 2014, s.24).

Ettersom Bjørn har to foreldre med masterutdanning, vil han statistisk sett ha en relativt høyere «sjanse» for å gjennomføre en høyere utdannelse enn det Tom har. Foreldrene til Bjørn har vært gjennom utdannelsesløpet før, og det blir jo en selvfølge at det da er enklere å lære bort til barnet sitt enn hvis en ikke har gjennomført det selv. Likevel må det nevnes at sammenhengen ikke sier noe om årsakssammenhengen mellom foreldrenes utdanningsnivå og skoleprestasjoner (Ekren 2014, s.24). Samtidig har Norge et åpent utdanningssystem, som selvfølgelig bidrar til en mulig oppadgående sosial mobilitet, hvor en kan øke sin kulturelle kapital, som igjen plasserer deg høyere opp i makthierarkiet i det sosiale rom.

4.2 Selvstendighet i valg av utdanning

I denne delen vil jeg presentere mine funn om informantene føler deres foreldre har påvirket de på noen måte med tanke på valg av karriere, og jeg vil benytte meg av forhandlingsperspektivet for å kunne sette temaet i en sosiologisk kontekst.

Det var ingen av informantene i min undersøkelse som uttrykte at de følte noe direkte press fra foreldrene når det gjaldt å velge utdanning:

«De har alltid sine meninger om godt og vondt de, men de har hatt veldig fokus på at jeg bestemmer selv så får de heller komme med det de tror er riktig, også blir det jo da opp til meg om jeg følger det eller ikke» (Bjørn).

Bjørn gir uttrykk for at selv om foreldrene har hatt meninger om hans utdanningsvalg, vil det til syvende og sist være han selv som tar valgene.

I Toms tilfelle forklarte han hvordan foreldrenes meninger alltid har blitt tatt i betraktning, men at foreldrenes meninger ikke har vært spesielt sterke:

«Hvis de har hatt noen meninger har jeg jo tatt det i betraktning, men det er jo jeg som skal bestemme hva jeg skal gå tenker jeg, så har de sine meninger så skal jeg jo høre på det ja, men de har jo ikke hatt noe, de skjønner at jeg vet mer om meg selv enn det jeg gjør, så de stoler på at mine valg er rette for meg da» (Tom).

Hos Anders ble det også tydelig hvordan foreldrene har støttet han når det kommer til utdanningsvalg:

«Men jeg har egentlig bare følt støtte fra de, og fått gode råd, jeg har ikke følt at de tvinger meg til noen ting ihvertfall, kanskje de leder vei, men de sier ikke at man skal gjøre det og det» (Anders).

Anders beskriver hvordan foreldrene ikke på noen måte har tvunget han, og jeg tolker det slik at han kun har følt på en positiv oppmuntring til å velge det han selv vil. Likevel nevnes det hvordan de mulig leder vei. Faren arbeidet innenfor ingeniørmiljøet, og han har aktivt ment dette er noe Anders burde velge innenfor utdanning når han er ferdig i militæret.

I Karis tilfelle var det en opplevelse av støtte fra begge foreldrene uavhengig av karrierevalg, og da spesielt fra faren:

«Jeg tror pappa har hatt et ønske om at jeg skal ta høyere utdanning men han er ikke en sånn person som er veldig, han sier ikke så mye, men har vært veldig hjelpsom med det at hvis det ble til at jeg ble student og jeg hadde lite penger og ikke mulighet til jobb så skulle han liksom hjelpe meg, så han har vært veldig sånn, hvis du vil studere så skal jeg være økonomisk støttende, så han har lagt veldig opp til at jeg kan ta en høyere utdanning» (Kari).

Her legges det vekt på at selv om faren ikke har sagt mye rent verbalt om hva Kari burde velge å fokusere sin karriere på, vil han være behjelpelig med økonomisk bistand hvis hun velger å studere. Dette kan oppleves som rent støttende, samtidig som det kan tolkes som et økonomisk initiativ fra farens side for å motivere Kari til å studere. Uavhengig ser Kari på det som støttende, og hun føler faren har lagt opp til at hun skal kunne studere hvis hun selv ønsker.

Kari opplevde i større grad et press fra andre medlemmer av familien om å velge høyere utdanning, mye på grunn av at storebrødrene hennes brukte lenger tid på å fullføre sin utdanning:

«...Storebror droppet ut av tømmer fordi han ikke fikk lære plass, også har jeg en annen storebror som brukte en god stund på å fullføre videregående, og som brukte enda lenger tid på å få seg høyere utdanning, så han måtte til slutt ta den via jobb, på et kveldskurs, fordi han strøk på eksamenene sine [...] men så har jeg familiemedlemmer som alltid har sagt at jeg er sånn flink pike, og at for mange synes det har gått litt skeis med brødrene mine, så har det vært litt forventninger hos familiemedlemmer at jeg er den som skal gjøre det best på universitetet da» (Kari).

Ettersom Karis storebrødre ikke gikk en tradisjonell utdanningsvei, virker det som om det har vært en selvfølge i Karis familie at hun skal ta en universitetsutdanning i tillegg til å gjøre det bra. Her kommer forventningene om å gjennomføre en universitetsutdannelse fra storfamilien, mens det oppleves at foreldrene kun er støttende og er fornøyde uavhengig av hva Kari velger av yrker.

Ifølge World Values Survey er den mest typiske norske verdien uavhengighet til våre foreldre (Inglehart mfl. 2014, s. 17). I Norge vil foreldre lære barna sine uavhengighet, og vil i mindre grad legge seg opp i barnas valg og liv, som også gjenspeiler det mine informanter forteller. Ser en dette opp mot for eksempel USA, ser man hvordan foreldre kanskje har mer å si når det kommer til utdanningsvalg og hvilket universitet barna velger. Informantene mine eksemplifiserer hvordan foreldrene ikke legger seg spesielt opp i hva barna velger av utdanning, så lenge de får seg en jobb til slutt. I Toms tilfelle ser en hvordan foreldrene i tilbakeblikk angrer på at de ikke tok mer styring, men likevel beskriver Tom hvordan det uansett er han som til syvende og sist kjenner seg selv best.

Forhandlingsperspektivet baserer seg på en forståelse av at hvert enkelt individ vil ha ulike interesser, og at en vil forhandle, samarbeide og hvis det trengs, slåss for sine egne meninger og tanker om hvordan ting burde være (Bungum 2008, s.22). Jeg vil benytte perspektivet som et forklaringsfenomen på hvordan foreldre kommuniserer med sine barn på ikke-verbale måter.

Forhandlingsperspektivet baserer seg på en forståelse av at hvert enkelt individ vil ha ulike interesser, og at en vil forhandle, samarbeide og hvis det trengs, slåss for sine egne meninger og tanker om hvordan ting burde være (Bungum 2008, s.22). Forhandlingsparadigmet ble først presentert av Anselm Strauss i 1978, og tar for seg strukturelle kontekster hvor forhandlinger finner sted, sub-prosesser under forhandling og hvordan man kan forstå selve forhandlingskonteksten (O'toole 1979, s.693).

For min oppgave vil ikke hele paradigmet være fruktbart å ta med, og jeg vil derfor benytte meg av variablene som ser på den relative makten til forhandlingspartene, hvor mange aktører som er på hver side av forhandlingen, og deres respektive erfaringer (O'toole 1979, s.693).

Ser vi på Kari og hennes tilfelle, har faren sagt han vil være økonomisk støttende hvis penger ble et problem for Kari under utdanningen. Samtidig har familien hennes alltid lagt et press på henne fra hun var liten om at hun skulle være den som fikk utdanning, som også vil være med å påvirke forhandlingen.

Ser vi på fordelingen av aktører på hver side av forhandlingen, vil en stor del av familien befinne seg på motsatt side av Kari. Ser vi på erfaring aktørene har, vil faren ha en universitetsutdannelse fra før. Dette vil kunne bidra til å gi faren en maktposisjon i forhandlingen, ettersom han har en erfaring innenfor å gjennomføre en slik utdanning.

Den relative makten til forhandlingspartene vil jeg argumentere for at er lik her, ettersom man etter fylte 18 år er myndig, og har full rett til å bestemme over seg selv. Selv om faren vil kunne komme med argumenter, kan ikke Kari tvinges til å velge høyere utdanning hvis hun selv ikke hadde ønsket det.

Dette er selvfølgelig en rent hypotetisk situasjon, og som nevnt tidligere så Kari på farens gest som noe støttende og hjelpsomt. Likevel vil jeg argumentere for at det gir en dypere sosiologisk forståelse av den ellers usynlige forhandlingen, og det vil bidra til å bedre forstå samhandling på mikronivå. Både Bjørn og Anders forklarte hvordan de kun har følt på støtte fra sine foreldre, mens Tom ga uttrykk for at foreldrenes meninger ikke hadde hatt særlig stor påvirkning.

4.3 Venner og utdanningsvalg

Her vil jeg presentere mine funn som handlet om informantenes påvirkning fra venner, og om venners valg av karrier har hatt noe å si for deres egne valg. Jeg vil benytte meg av begrepet inn- og utgrupper for å gi empirien en bedre sosiologisk synsvinkel.

Tom ble i stor grad påvirket av venners valg da han skulle velge videregående:

«På videregående tok jeg studiespesialiserende, siden jeg ikke hadde noen formening om hva jeg ville bli og hva jeg skal gjøre med livet så gikk jeg bare hva alle andre skulle ta, uten å tenke så mye på det, men midt i andreåret så fant jeg ut at det kanskje ikke var helt rette for meg...» (Tom).

Som tidligere nevnt følte Tom han valgte feil, men siden han ikke hadde noen sterk mening om hva han ønsket å gjøre karrieremessig, valgte han det samme som vennene. Her vil det være gunstig å trekke inn Meads signifikante andre. Store deler av sosialiseringprosessen når en vokser opp går ifølge Mead ut på å utvikle selvet (Schieffloe 2011, s.292). Under primærsosialiseringen vil foreldre være vår signifikante andre, altså personer som betyr spesielt mye for selvutviklingen. Beveger en seg inn i tenårene og sekundærsosialiseringen, vil ikke foreldrene ha like mye innflytelse som tidligere. Her blir kompiser og venner den

signifikante andre, og det venner en ser opp til og tilpasser seg etter (Schiefløe 2011, s.293). Som tidligere nevnt valgte Tom studiespesialiserende på videregående i stor grad grunnet hans venner, ettersom han selv ikke tenkte mye på det. Dette vil kunne forstås ut ifra Meads forklaring på signifikante andre. Dette kan tolkes som at Tom gjør som vennene fordi han ser opp til de og vil ikke føle seg utenforlatt. Selv om han selv nevner at foreldrene skulle ønske de hadde anbefalt han yrkesfag, var ikke foreldrenes mening om livet hans, om hans selv, spesielt viktig.

Bjørns næreste venner studerer, og han nevner i intervjuet hvordan de alle har hatt lyst til å ta høyere utdanning:

«Jeg tror vi alle har følt både at vi har lyst selv til å ta høyere utdanning, men vi er jo fra en liten by, og vi diskuterer ofte de som ble igjen etter videregående og, det er kanskje ikke fint å si da, men kanskje har grodd fast litt og ikke tatt de stegene for å selvrealisere seg da, på samme måte som oss hvertfall, at det ikke er noe vi kunne tenkt oss, vi er veldig klar over at vi gjør det vi selv synes er rett, med å faktisk ta å studere da, ta høyere utdanning» (Bjørn).

Bjørn beskriver hvordan vennene har bevisst gjort et valg om å velge høyere utdanning, fordi de ikke vil bli værende igjen på plassen de vokste opp. Han forteller hvordan de har følt på den samme følelsen om å ikke ville være igjen, samtidig som han beskriver det som et eget valg å ta høyere utdanning lite påvirket av vennene:

«Det er ikke så nøye hvor vennene mine studerer eller hva de studerer, det er på en måte fint å vite at de og studerer, og vi har felles interesser, men det har ikke noe mer å si for meg annet enn at det er fint å vite da, jeg gjør som jeg selv tenker uansett, og er fast bestemt på de valgene jeg tar er det lureste for meg» (Bjørn).

Selv om det beskrives en felles tanke om å ikke ville bli værende igjen, er det likevel en selvstendig tanke at Bjørn vil velge å studere selv. Kari har det på flere måter likt som Bjørn, og beskriver hvordan vennene har valgt en eller annen form for utdanning:

«I vennegjengen min så er på en måte alle utdannet seg til noe mer, alle sitter enten med et fagbrev eller da en høyere utdanning når vi er ferdig, og det har egentlig vært et ganske stort fokus i vennegjengen min at alle har hatt et ønske om å, ikke havne på nav, så vennene mine har vært veldig opptatt av utdanning, men på forskjellige måter da»

I vennegjengen er det et fokus på at alle vil ha seg en utdanning, uavhengig om det er gjennom et fagbrev fra videregående eller med en høyere utdanning. Kari forklarer hvordan vennegjengen har alltid hatt et ønske om utdanning, men at det da er gjennom forskjellige veier. Både Kari og Bjørn beskrev godt hvordan de følte seg som en gjeng med sine venner, og hvordan de ikke ville ende opp som noen. Her vil det være gunstig å nevne inn- og utgrupper.

Når Bjørn snakker om sin vennegjeng, og hvordan de har aktivt gjort et valg for å distansere seg fra de som blir igjen i hjembyen, har de dannet seg en form for inngruppe (Schiefløe 2011, s.345). Automatisk blir da de inngruppen distanserer seg fra, utgruppen. Inngruppen er noe medlemmene definerer seg selv som medlem av, og de ser på utgruppen som en form for «motstander», noen de ikke ønsker å være. Selv om Bjørn selvstendig har valgt at han ønsker å studere, kan det argumenteres for at han danner seg en inngruppe med vennene for å distansere seg fra de som ble igjen i hjembyen (Schiefløe 2011, s.345). Det samme gjelder for Kari, hvor hennes vennegjeng danner seg en inngruppe som de selv psykologisk identifiserer seg med gjennom å alle ville skaffe seg en utdanning.

Ser en på internasjonale studier, ser vi at ofte velger ikke unge utdanning basert på hva som gir best mulig sluttresultat, men blir heller påvirket av sine venner (Andersen & Hjortskov 2019, s. 19). Forskningsprosjektet til Andersen og Hjortskov viser hvordan en påvirkes av sine jevnaldrende, og at ungdommene ikke vet at denne innflytelsen skjer, hvor de selv hevder jevnaldrende ikke har noen påvirkning på deres egne valg. Her vil Tom være et godt

eksempel, ettersom han fullt og helt sier han valgte videregående kun basert på at vennene valgte det.

Sees dette i lys av underproblemstilling 2, vil det argumenteres for at noen av mine informanter til dels blir påvirket av sine venner i forhold til utdanningsvalg. Gjennom å danne seg inngrupper hvor alle vennene er enige i at å skaffe seg utdanning er lurt, vil de muligens presse hverandre til å utdanne seg, uten at de selv tenker spesielt mye over det. Samtidig forklarer både Bjørn og Kari hvordan det er selvstendige valg de har tatt når det kommer til utdanning. Tom ble påvirket av sine venner da han skulle velge videregående, men han viser også hvordan han har tatt beslutninger på egen hånd, hvor han nå har bestemt seg for å gjennomføre en yrkesfaglig utdanning.

4.4 Utdanningssamfunnet Norge

I dette kapittelet vil jeg presentere en NOU publisert av regjeringen om Norges utvikling som et utdanningssamfunn, hvor jeg deretter vil diskutere utviklingen og vise mine informanters tanker om utdanningssamfunnet og dets utvikling. Det vil være mulig at dette vil være utenfor min oppgaves teoretiske paradigme, ettersom min oppgave setter søkelys på mikrososiologi. Min oppgave utforsker samhandling mellom aktører, mens dette i det store handler om makrososiologi, hvor hele samfunnet tas i betraktning. Likevel vil jeg argumentere for en fruktbarhet ved å presentere mine informanters tanker rundt utdanningssamfunnet Norge.

Norges befolkning blir en mer og mer høyt utdannet befolkning, og i 2009 hadde 27% av befolkningen på 16 og over fullført utdanning på universitets- og høgscolenivå (NOU 2011: 3, s.28). Grunnet koronakrisen våren 2020 slapp regjeringen et revidert nasjonalbudsjett med Utdanningsløftet 2020, hvor det foreslås 4000 nye studieplasser ved universiteter og høyskoler, og 1000 nye studieplasser ved fagskolene (Kunnskapsdepartementet 2020). I tillegg til stigende tall hvert år, er det 150 000 personer som har søkt seg inn på høyskoler og universitet via Samordna opptak i år, og forsknings og høyere utdanningsminister Henrik Åsheim mente at Norge står i en langvarig omstilling, hvor utdanning vil være nøkkelen til å inkludere flere i arbeidslivet (Kunnskapsdepartementet 2020).

Mitt intervjuobjekt Kari mener utdanningssamfunnet bidrar til et ekstra stressmoment i hverdagen:

«Det har jo gått en inflammasjon i antall som skriver bachelor og mastere, så det er jo tydelig at det er flere og flere som velger høyere utdanning, og det gjør jo også at kravet på det man gjør øker, også har man jo en regjering som vil at man skal utdanne seg, og da fører det vel til at man får det der presset på at du burde bli lege eller advokat ... Det virker som at hvis man først skal utdanne seg da, så må man utdanne seg til noe som liksom er kjempebra og som du tjener mye på fordi at du på en måte skal betjene studielånet og hvis du har brukt så lang tid på noe, så burde det ende i en godt betalt jobb» (Kari).

Kari føler utdanningssamfunnet skaper et press om å utdanne seg til noe som gir en selv mest mulig penger, og slik jeg tolker det mener hun at utdanningen kun går ut på å skaffe seg en prestisjetung tittel så raskt som mulig.

Bjørn mener samfunnet er i stadig endring, og at samfunnet ikke er lagt opp til at en lenger skal gå rett ut i arbeid etter videregående:

«Ja jeg tenker at det ikke er noe tvil om at hvis en skal få en av de gode jobbene da, de som har høy status, høy lønn, høy autonomi, og utviklet deg selv i jobben, det krever at du har en viss bakgrunn, og da tror jeg det er veldig viktig å ha minst en master, som det og er lagt opp til at du minimum må ha, før du eventuelt blir tatt inn til intervju...Det er et krav at du har en viss teoretisk bakgrunn, så samfunnet er ikke lagt opp til at du skal gå ut i arbeid rett etter videregående nå som det var før i tiden, så jeg tror det er veldig viktig å heller bli med på det og ta den masteren eller høyere utdanningen sånn at en faktisk kan bli en relevant del i norsk arbeidsliv» (Bjørn).

Her legges det vekt på at samfunnet vil endre seg uansett hvor mye en ikke ønsker det, og at man blir pent nødt til å hive seg på utviklingen.

Et mulig problem ved utdanningssamfunnet vil være at arbeid som ikke krever høyere utdanning vil bli faset ut, og at det vil mulig bli utenlandske arbeidere som tar seg av jobber som eldreomsorg og hjelpepleiere. Samtidig ser man en positiv økning i antall som søker seg

inn på helsefag, hvor for hvert år som går utdannes det flere sykepleiere enn året før (Zondag m.fl. 2020).

5. Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hva som motiverer unge voksne til å velge eller velge bort høyere utdanning. Jeg formulerte problemstillingen: «*Hvilke erfaringer har unge voksne med å velge utdanning?*». På bakgrunn av dette spesifiserte jeg to underproblemstillinger: «*Hvilken betydning har foreldre for valg av utdanning?*» og «*Hvilken betydning har venner/nettverk for valg av utdanning?*». Gjennom mine problemstillinger ønsket jeg en dypere forståelse av hvordan unge voksne i Norge opplever å velge sin karriere, og fullførte derfor fire dybdeintervjuer. Mitt utvalg bestod av tre menn og en kvinne, hvor to av informantene var innenfor høyere utdanning, mens to for tiden ikke befant seg i høyere utdanning.

5.1 Hovedfunn

Intervjuene viste hvordan flere av informantenes foreldre har gjennomført høyere utdanning, og at foreldrene mulig ser viktigheten av utdanning, som igjen vil føre til en økt kulturell kapital. Dette gi barna et forsprang når det kommer til å gjennomføre skole, ettersom de har lært viktigheten av skole og å få gode nok karakterer til å komme inn på den skolen en ønsker. Samtidig vil foreldre med høyere utdanning ofte ha et sett sosiale koder som gjør det enklere å gjennomføre en høyere utdanning. Når foreldrene da kan lære disse kodene til sine barn, er det en selvfølge at barna selv også vil enklere kunne fullføre en høyere utdanning. Når den ene informanten har to foreldre med høy utdannelse, vil hans sjanse for å gjennomføre en høyere utdanning være høyere enn for en med foreldre uten høyere utdanning. Her vil det også som nevnt være viktig å trekke inn at Norge har et åpent utdanningssystem, og det kan argumenteres for at en oppadgående sosial mobilitet vil være enklere å gjennomføre i Norge enn for eksempel i USA, hvor de fleste gode skoler er private.

Gjennom forhandlingsperspektivet ser en tydelig hvordan en forhandling mellom familiemedlemmer kan foregå, selv om forhandlingen ikke nødvendigvis er synlig. At foreldre legger opp til at barna skal ta høyere utdanning, vil kunne sees som å være en form

for usynlig forhandling, hvor erfaring og fordeling av aktører ikke alltid er rettferdig, spesielt i informant Kari's tilfelle.

Sett i lys av underproblemstilling 1 vil jeg si foreldre vil ha en betydning for valg av utdanning gjennom en mulig sosial reproduksjon. Samtidig opplever informantene sine foreldre som støttende uansett hva barnet velger av karriere.

Intervjuene viste også hvordan noen av informantene hadde dannet seg inngrupper, og hvordan de gjennom disse mulig kan presse hverandre til å gjennomføre en utdanning, uten at de selv tenker gjennom dette. Tidligere forskning viser hvordan en påvirkes av sine jevnaldrende, noe en vil se tydelig i Toms tilfelle, da han valgte videregående basert på hva vennene valgte, som kan bli sett i lys av Meads signifikante andre. Likevel forklarer flere av informantene hvordan det var selvstendige valg at de valgte høyere utdanning. Sett i lys av underproblemstilling 2 vil venner jeg argumentere for at venner har til dels noe å si når det kommer til valg av utdanning, og som tidligere forskning viser til, påvirkes man av sine jevnaldrende mer enn man kanskje selv tenker.

Norges befolkning utdannes i større og større grad, og det kan argumenteres for at Norge har blitt et utdanningssamfunn. Kari føler utdanningssamfunnet vil skape et press for å utdanne seg til noe som blir ansett som mer nyttig, mens Bjørn legger vekt på at samfunnet vil være i endring uansett hva, og at en må tilpasse seg endringen. Som Kari nevner vil et utdanningssamfunn føre til en utfasing av «mindre viktige» jobber, som det mulig kan tenkes at arbeidsinnvandrere mulig tar over. Selvfølgelig er dette gjetning, men et moment interessant å videre utforske.

5.2 Videre forskning

For å se arbeidet oppsummert vil det finnes mange årsaker til at unge voksne velger eller velger bort utdanning. Gjennom mine informanter har jeg fått gjennomført en kvalitativ studie, som kanskje forteller mer i dybden enn det statistikk om foreldres utdanningsnivå og deres barns karakter, gjør. Uavhengig vil jeg argumentere for at det er mer interessant sosiologisk å utforske den menneskelige samhandlingen mellom aktører på et slikt mikronivå.

For videre forskning ville det vært interessant å ta for seg Basil Bernsteins kodeteorier, og sette disse sammen med Bourdieus kapitalformer, og gjennomføre et nytt dybdeintervju hvor en kun fokuserer på hvordan informantene opplever at deres foreldre og venner kommuniserer

med dem, og hvordan hver informant selv opplever de befinner seg i det sosiale rommet og på den hierarkiske sosiale stigen (Aasen 2008).

Hadde jeg også hatt muligheten for fler intervjuer kunne det vært interessant å se på kjønnsforskjeller når det gjelder å velge utdanning, og hvordan det mulig er forskjeller på hvordan menn og kvinner kommuniserer med sine foreldre. Det ville også mulig vært interessant å utforske foreldrenes eget synspunkt, og om de selv føler de har presset sine barn i noen bestemte retninger med tanke på karriere, eller om de føler de kun har gitt støtte og lært barna selvstendighet.

Litteraturliste

Andersen, S., & Hjortskov, M. (2019). The unnoticed influence of peers on educational preferences. *Behavioural Public Policy*, 1-24.

Boateng, S. (2005). Flere tar utdanning - og stadig lengre. *Samfunnsspeilet*, 19(4), 39-44.

Bourdieu, P., Prieur, A., & Jakobsen, K. (2002). *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften* (Bokklubbens kulturbibliotek). Oslo: De norske bokklubbene.

Bungum, B. (2008). *Barndommens tid og foreldres arbeidsliv: En sosiologisk studie av barns og yrkesaktive mødres og fedres perspektiver på arbeids- og familieliv* (Doktoravhandling, NTNU Trondheim) Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/268053>

Ekren, R. (2014). Sosial reproduksjon av utdanning? *Samfunnsspeilet*, 28(5), 20-24.

Helland, H. (2006). Reproduksjon av sosial ulikhet; er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning? *Sosiologisk Tidsskrift*, 14(1), 34-115.

Inglehart, R., C. Haerper, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. *World Values Survey: Round Five - Country-Pooled Datafile Version*: www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV5.jsp. Madrid: JD Systems Institute.

Kunnskapsdepartementet. (2020, 12.mai). *Utdanningsløftet 2020: 5000 nye studieplassar ved fagskular, høgskular og universitet* [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/utdanningsloftet-2020-5000-nye-studieplassar-ved-fagskular-hogskular-og-universitet/id2702277/>

NOU 2011: 3. (2011). *Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-3/id635173/>

O'Toole, R. (1979). Negotiations: Varieties, Contexts, Processes, and Social Order. (Book Review). *Social Forces*, 58(2), 693-694.

Ringdal, K. (2016). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3.utg.ed.). Bergen: Fagbokforlaget

Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2014). *Sociological theory* (9th ed.). New York: McGraw-Hill.

Schiefloe, P. (2011). *Mennesker og samfunn: Innføring i sosiologisk forståelse* (2.utg.ed.). Bergen: Fagbokforlaget.

Solberg, Anne (1997):” *Negotiating Childhood: Changing Constructions of Age for Norwegian Children*”. i Allison James and Allan Prout ed., *Constructing and Reconstructing Childhood*. Basingstoke: Falmer Press.

Strømme, T.B. (2020): Educational aspirations and decisions in Barcelona, Spain and Bergen, Norway: the significance of class and class fractions, *Journal of Youth Studies*, DOI: 10.1080/13676261.2020.1741526

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3.utg.ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.

Zonday, M H W, Hussain, H & Skram, O.W. (2020, 24. april). Rekordhøy søking til høyere utdanning: En av ti søkere vil bli sykepleiere. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/rekordhoy-soking-til-hoyere-utdanning_-en-av-ti-sokere-vil-bli-sykepleiere-1.14993864

Aasen, J. (2008). Basil Bernstein, utdanning og reproduksjon av sosial ulikhet (pp. S. 278-293). Vallset.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Informasjon

- Fortelle om meg selv, tema for oppgaven
- Forklare hva intervjuet skal brukes til, forklare taushetsplikt og anonymitet, informere om opptak, sørge for samtykke til opptak
- Spør om noe er uklart?

Oppvarmings spørsmål

- Kan du fortelle litt om deg selv? Forstå kontekst!
 - o Alder, bosituasjon
 - o Interesser, fritid, deltidsjobb
 - o Familie, har foreldrene høyere utdanning?

Egen motivasjon

- Hvorfor valgte du/valgte ikke å ta høyere utdanning?
 - o Motivasjon, faglig interesse?
 - o Har du hatt et fast mål i forhold til karriere?
- Har du forholdt deg til høyere utdanning på en spesiell måte, har du følt på motivasjon til å velge høyere utdanning selv?

Venners valg

- Hvordan har de nærmeste vennene dine forholdt seg til høyere utdanning, studerer de?
- Tror du dine venners utdanningsvalg har betydd noe for dine valg?

Foreldres påvirkning

- Føler du dine foreldres valg av utdanning har hatt noe å si for dine egne valg?
- Har foreldrene dine hatt meninger om hvilke utdanningsvalg du burde ta?
- Har det vært viktig for deg hva foreldrene dine mener om dine utdanningsvalg?
- Har du opplevd at de har støttet deg eller rådet deg i bestemte retninger?

Forventninger i samfunnet

- Det snakkes mye om kunnskapssamfunnet (forklare dette), har du opplevd eller opplever du noe press fra samfunnet når det gjelder å velge høyere utdanning?

Avrundings spørsmål

- Vil informanten legge til noe?
- Si jeg kan kontaktes på epost og telefon hvis informanten lurer på noe
- Oppfølgingsspørsmål, noe jeg ikke har tenkt på?
- Takke for intervjuet!

Vedlegg 2: Brev til informanter

Deltakelse i forskningsprosjekt knyttet til bacheloroppgave om «Motivasjon til å velge høyere utdanning» ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU

Det er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å utforske hvordan og om unge mennesker føler motivasjon for å velge høyere utdanning. I dette skrivet får du informasjon om prosjektets mål og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet vil være å dypere utforske motivasjon for å velge høyere utdanning, og om ting som foreldres og venners utdanningsnivå vil ha noe å si for en persons valg for å eventuelt gjennomføre en akademisk utdanning. Samtidig vil oppgaven se på forventninger fra samfunnet, samt egen motivasjon.

Forskningsprosjektet vil inngå i en bacheloroppgave med omfang på 15-30 sider, hvor oppgavens problemstilling vil se på unge voksnes motivasjon til å velge eller velge bort høyere utdanning.

Det er et studentprosjekt, som innebærer analyse av data fra kvalitative intervjuer. Opplysningene samlet inn i oppgaven vil bare brukes til denne. Dersom det er aktuelt å bruke opplysninger til annet formål, som undervisning eller andre forskningsprosjekt, vil du bli kontaktet. Som bacheloroppgave er dette et studentprosjekt som skal oppfylle grunnleggende krav til vitenskapelig kvalitet og etikk.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget til oppgaven er trukket via et bekvemmelighetsutvalg, hvor de 4 informantene er valgt ifra bachelorforfatterens sosiale krets. Her er to informantene for tiden i høyere utdanning, mens de to andre ikke er dette. Oppgaven vil utforske unge voksne og se på deres motivasjon til høyere utdanning, og utvalget er trukket basert på dette.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du blir invitert til et intervju som varer mellom 25-45 minutter, hvor det intervjues 4 forskjellige unge voksne hvor to av intervjuobjektene ikke er i høyere utdanning, mens de to andre for tiden er dette. Intervjudeltakelse vil innebære lydopptak av samtalen ved bruk av diktafon, hvor intervjuet deretter vil bli transkribert og anonymisert før det eventuelt benyttes i bacheloroppgaven.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun student og prosjektansvarlig som vil ha tilgang ved behandlingsansvarlig institusjon. Lydopptak vil bli tatt opp på diktafon, uten tilkobling til internett eller telenett. Etter opptak vil opptaket transkriberes av studenten selv på en adgangsbegrenset, stasjonær maskin på NTNU, som administreres av Instituttet. Under transkriberingen anonymiseres opplysninger som kan identifisere deg som person. Etter dette slettes lydopptaket. Det vil ikke være noen opplysninger som kan knyttes til deg som person i den ferdige bachelor-oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 22. mai 2020. Ved prosjektslutt vil alle personopplysninger og opptak være slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU Institutt for sosiologi og statsvitenskap, ved veileder eller prosjektansvarlig
 - Prosjektansvarlig for SOS2900 Bacheloroppgave i sosiologi: førsteamanuensis Gunhild Tøndel, tlf. 99250660, gunhild.tondel@ntnu.no.
 - Veileder: Brita Bungum, brita.bungum@ntnu.no.
- NTNUs personvernombud: Thomas Helgesen, tlf 93 079 038, thomas.helgesen@ntnu.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

- Sebastian Nystrøm Berg

Prosjektansvarlig
(Kursansvarlig/veileder)

Student

